

IL-Huttafa

POBox 498 Valletta CMR 01

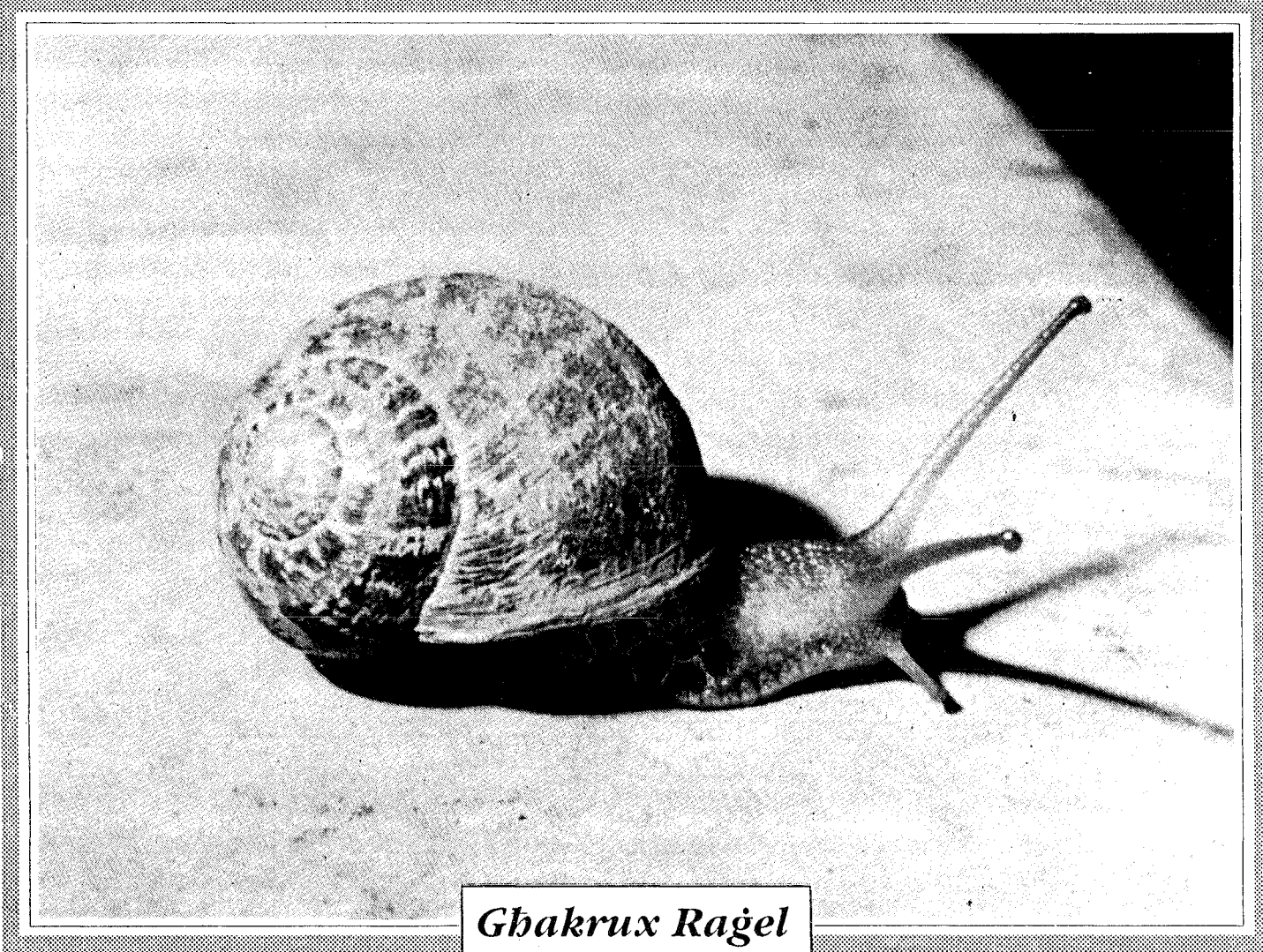
Numru **5**
Novembru
Diċembru
1994

Dan il-magazin stampat fuq karta riċiklata

dinja
wahda

Skur
fil-bur!

Gbakrux Raġel

I L - M A G A Z I N T A L -
K L A B B H U T T A F

Victor Falzon

editorjal

Hbieb Huttaf,

Darba kont Kemmuna u sibt bejta ta' Bufula Sewda b'erba' flieles. Il-ġenituri kienu ġejjin u sejrjn jitinghuhom, daqqa xaghat u daqqa ġurat żghir u daqqa brimba. Domt siegha niggustahom mit-tromba. Kienu verament familja perfetta.

F'daqqa wahda smajt il-ġenituri jcaċċru u jaghmlu storbju shih, eċitati jaqbzu minn fergha ghal ohra, donnhom inkwetati. X'gara?

Ma domtx ma ndunajt: Serp Iswed daqsxiex kien tiela' ma' l-arbuxxell, riesaq lejn il-bejta. Serp il-ġmiel tieghu, iswed ileqq, ghajnejn iżebbgu. Bil-ġuh! Mill-bejta skiet perfett...

Wasal fil-bejta u rajtu jhares 'il ġewwa, qisu qed jaghzel! Imbaghad deffes rasu bis-salt u hataf wiehed mill-flieles. Belghu shih! Hataf iehor u belghu wkoll! Wara ftit, qisu film bis-slowmowxin reġa' beda niezel mal-frieghi. Tkaxkar sa hdejn busbieża u qaghad fid-dell taghha jistrieħ ha jnizzel l-ikel.

Ghalkemm fil-bejta kien ghad fadal żewġ flieles, issa li s-serp kien jaf bihom ma jdumx ma jerga' jittawllihom... u jleflifhom!!

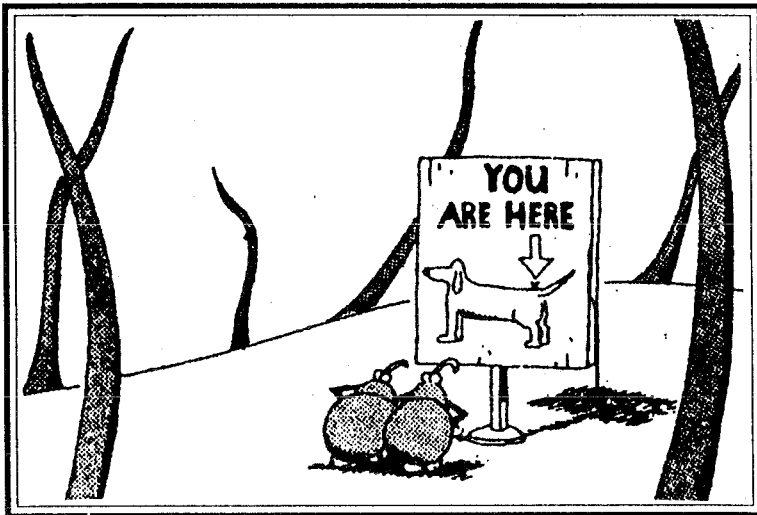
Tghiduli: Jahasra la rajtu tiela' ghalihom ghax ma qbadtx zokk u xammartlu daqqtejn? Imqar gerrixtu! Ghax hallejtu jattakka dawk iż-żewġ flieles, iharbat bejta, ikisser familja? Ghaliex? Ghaliex?

Ghandkom raġun tithassruhom dawk il-povri flieles - anke jien għamilt id-dwejjajq narahom jinqatlu wara tant kura mill-ġenituri taghhom.

Imma l-lezzjoni hawnhekk hija din: tidher kemm tidher kiefra, lin-natura m'għandniex nindahlulha. Dak is-serp huwa parti min-natura u daqs il-flieles u daqsna kellu d-dritt jiekol u jghix. Is-serp mhuxwix animal kattiv kif jahsbu hafna nies, imma animal li bhali u bhalek jaqbd u l-ġuh.

Meta lill-hajja selvaġġa niżżattulha fin-nofs, anke jekk minn ghalina għall-ġid, hafna drabi nispiċċaw naghmlu iktar hsara milli tajjeb.

Victor Falzon
Editor

Iktbulna

Ghandkom xi idejat għall-Huttafa? Ghandkom xi ċajta tajba, xi loġha interessanti, xi poezija dwar in-natura li ktibtu intom? Hemm xi haġa li tixtiequ tistaqsu lill-esperti taghna? Iktbulna f'dan l-indirizz:

Editor Il-Huttafa
Klabb Huttaf
MOS POBox 498
Valletta CMR 01

← Faċċata ta' Quddiem

Għakrux Raġel

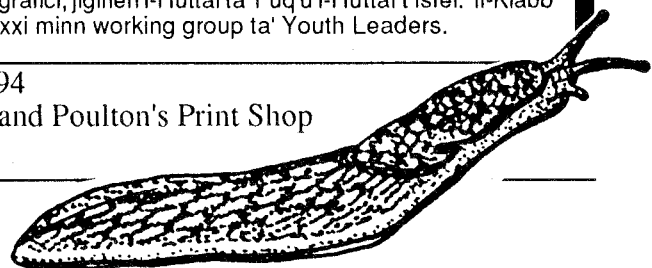
(*Cantareus asperus* - Edible Snail)

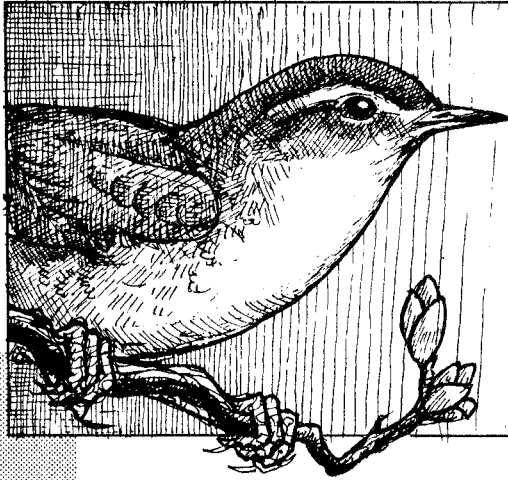
Għalkemm ismu jgħid raġel, dan l-għakrux, bhall-għekierex l-ohra, fih iż-żewġ sessi. Annimal komuni li jiffaċċa ma' żmien l-umdu. U l-Maltin, qisna l-imgewhin, noħorġu nwaqqgħu il-ħitan tas-sejjieħ biex nimlew borża wara borża ta' għekierex... Jekk ma niklux l-arjoli naħsbu li se mmutu bil-ġuh!! Miskin l-għakrux!

Il-Klabb Huttaf hija t-taqsimta ta' l-MOS li tiehu hsieb il-membri taht l-erbatax-il sena. Din it-taqsimta torganizza attivitajiet bħal hargiet fil-kampanja, żjajar f'riservi naturali, taħdidiet bi slajds u xi drabi xogħol ambjentali. Il-Klabb Huttaf jippublika n-newsletter-magażin Il-Huttafa kull xahrejn għall-membri, u jipproduċi handouts, worksheets, loġhob u kompetizzjonijiet għal waqt l-attivitajiet. Il-membri huma bħalissa maqsumin f'żewġ reġjuni ġeografici, jigiġifieri l-Huttaf ta' Fuq u l-Huttaf ta' l'Isfel. Il-Klabb huwa mmexxi minn working group ta' Youth Leaders.

© MOS 1994
Stampat għand Poulton's Print Shop

Vjolin Ġdid!!

Jumniedi f'nofs Ottubru fil-bur ta' l-Ghadira, il-gwardjan Charles Gauci kien qiegħed jirringja u qabad għasfur żgħir qisu Vjolin tax-Xitwa (Chiffchaff). Imma Vjolin tax-Xitwa... ma kienx.

Kien fil-fatt **Vjolin Skur** (Dusky Warbler - *Phylloscopus fuscatus*), għasfur li qatt ma kien għadu deher f'Malta. Il-Vjolin Skur ibejjet fis-Siberja u rari jersaq lejn il-Punent. Fil-fatt fl-Ewropa l-Vjolin Skur huwa meqjus għasfur rarissmu.

one world

MOS ENVIRONMENT AWARDS

Smajtu bil-One World (Jew Dinja Wahda)? Dan huwa proġett li l-MOS qiegħda tmexxi fl-iskejjel Primarji ta' Malta u Ghawdex. Dan il-proġett fih hafna attivitajiet li t-fal ta' l-iskola jistgħu jagħmlu biex jagħtu daqqa t'id lill-ambjent naturali ta' l-iskola u tar-rah. Fl-istess hin il-proġett huwa kompetizzjoni interessanti hafna. Kull attività għorr numru ta' punti: b'hekk iktar ma skola tagħmel attivitajiet, iktar ittella' punti. L-iktar skola li ttella' punti tirbah trofew u tiġi ddkjarata l-iskola ambjentali tas-sena. Mela haffu! Genu lill-ghalliema tagħkom biex tiehdu sehem.

Ejja! Kuragg!

Rebħu!!!

Dawn il-hames Huttafiet ittellgħu fost dawk il-membri li ġeddu l-mizata fil-Klabb Huttaf tul ix-xahrejn li għaddew

- ➔ **KENNETH CACHIA**
Ward u Żahar Vjal ix-Xarolla Żurrieq
- ➔ **CHRISTOPHER BONE**
Lourdes 143 Triq il-Kampanella Fgura
- ➔ **JOANNE DECESARE**
St Jude Clarence Str Msida
- ➔ **CHRISTOPHER ATTARD**
Thesore Mill Str Żebbuġ
- ➔ **MARK JOHN CACHIA**
2 G.Frendo Str Balzan

Dawn il-membri rebħu statwetta ta' merill, li huma mitluba jiġbru mill-MOS Nature Shop ta' 65 Triq Sta Luċija, Il-Belt. Importanti li juru l-membership card. U Prosit!!

Rar u Kbar fis-Simar

Ir-riserva tas-Simar qiegħda tiġbed għasafar ta' ċerta klassi u kalibru!!...

Tard f'Settembru xi voluntiera, fosthom Joe Doublet u Ian Mifsud, li kienu qed isaqqu s-siġar fir-riserva kellhom ix-xorti jaraw Russett Abjad (Great White Egret). S'issa dan l-għasfur deher biss xi 20 darba f'Malta.

F'nofs Ottubru Denis Cachia, berdwoċer akkanit, lemah Ċikonja Sewda (Black Stork) niezla fuq wahda mill-gzejjer żgħar fir-riserva. Ghalkemm mhux rari daqs ir-Russett l-Abjad, rarissmu, jekk qatt, deher ipogġi bil-kumdità kollha

abbar jiet

Jirbhu l-balieni...

Il-medda bahar dawra tond ma' l-Antartika (Antarctic Ocean) gie ddikjarat santwarju naturali mill-membri ta' l-IWC, ghaqda dinjija li tirregola l-qbid u l-harsien tal-balieni. Ahbar superfantastika li forsi fl-ahhar tisser is-salvazzjoni tal-balieni. Fosthom hemm il-Baliena Blu (l-ikbar annimali li qatt deher fid-dinja) li minnha fadal biss xi 500. Issa ghall-inqas ghandhom bicca bahar enormi - hafna akbar mill-Mediterran - fejn ma jistghux jigu kkaċċjati mill-imgharrqin "whalers" Gappuniżi. l-Oċean Indjan, li jmiss ma' l-Oċean Antartiku, huwa wkoll santwarju fejn ma tistax issir kaċċa ghall-balieni. U l-Antartika stess hija kontinent santwarju.

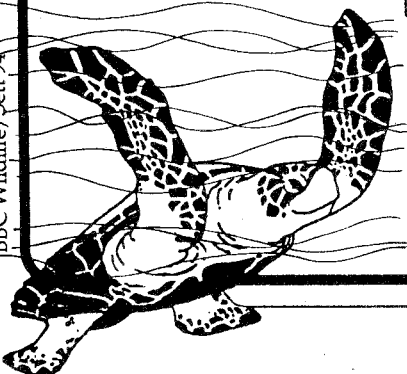
BBC Wildlife / Lul 94

... u l-fkieren!!

Wara hafna pressjoni minn ambjentalisti, il-Gvern Grieg iddikjara l-bajja ta' Laganas, fil-gżira ta' Zakynthos, park marittimu. Fir-ramliet ta' dil-gżira jbejtu numru kbir ta' Fkieren Komuni (Loggerhead Turtle) li m'huma komuni xejn! Fis-sajf Zakynthos tintela' turisti li jokkupaw il-bajjiet u jtellfu l-fkieren milli jbejtu. Issa ghall-inqas il-fkieren inghataw çans.

BBC Wildlife / Sett 94

it tri

Kif Bdiet il-Kaċċa!?

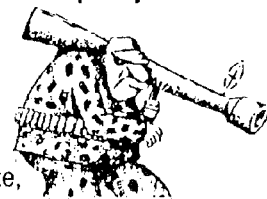
Sur Editor,

Aktar ma jghaddi ż-żmien u aktar ma nisma' fuq il-kaċċa, iżjed qed ninduna kemm il-kaċċa ghandha pedament (bidu) sod.

Naf li fil-qedem kienu jikkaċċjaw, imma għall-bżonn mhux għall-gost bħal-lum!!

Smajt li kien hawn żmien fejn tant kien hawn Ċawl li n-nies kellhom bilfors jisparaw fuqhom. Meta naqsu xorta baqgħu jisparaw għall-gost. Nixtieq inkun naf kif bdiet il-kaċċa u kif saret passatemp?

Ma jidhirlix li l-kelma kaċċa hija tajba għal dan il-"passatemp". Il-frazi "qtil bla htija" hi isem aktar adattat għal dan il-passatemp. X'jidhirlek?

Rosette Said Sarreo
Sliema

Għaziza Rosette,

Tista' tikteb ktieb shih dwar kif bdiet u kif żviluppat il-kaċċa, u tkun għadek m'ghidtx biżżejjed! Imma fuq fuq...

Jekk tmur sal-foresta tropikali fl-Amazun, jew fil-berah niexef jikwi tad-deżert Awstraljan, jew anke fil-wesghat ingazzati ta' l-Artiku, għadek issib nies primittivi li jużaw vleġeġ, boomerangs jew hrapan biex jaqbd u annimali halli jikluhom. Dawn huma nies li għadhom ma tghallmux jaħdmu l-art u jrabbu annimali għall-ikel. Dawn in-nies jieklu biss dak li jaqbd. Bħal iljun li jaqbad għażziela, bħal brimba li taqbad dubbiena. Jekk dan-nies ma jaqbd u x'jieklu, imutu bil-ġuħ. Dawn huma l-veri kaċċaturi.

Fil-pajjiżi żviluppatti bħal fl-Ewropa, in-nies ilhom ma' l-għaxart elef sena li tghallmu jizirghu u tghallmu jrabbu mogħoż, nghanġeċċ. Minn dak iż-żmien l'hawr, il-kaċċa tilfet l-importanza bħala s-sors ta' ikel.

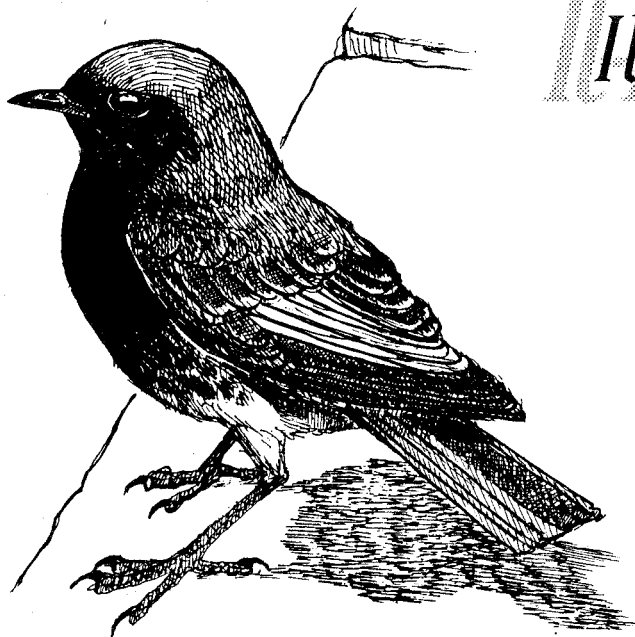
Bis-saħħa tal-biedja, il-ħajja issa kienet saret iktar stabbli u kalma minn dik ta' kaċċatur - forsi ftit kalma ż-żejjed, b'mod speċjali għaż-żghażagh. B'xi mod dawn riedu jisfugaw l-enerġija żejda u jdaħħlu ftit eċċitament f'ħajjithom. Għalhekk xi minn daqqiet xorta waħda baqgħu jmorru jfittxu xi haġa x'joqtlu, aktar għall-gost u biex jghaddu ż-żmien milli għal xi haġa oħra. Il-kaċċa kienet saret passatemp. Kienu jikkaċċjaw criev, hnieżer selvaġġi u xi minn daqqiet (biex johorġu aktar ta' heroes) annimali perikolużi bħal iljuni u orsjiet. Kienu jużaw armi primittivi bħal lanez, vleġeġ u zbandoli.

Biż-żmien l-annimali kbar u perikolużi naqsu u spicċaw minn hafna nħawi. Fl-istess hin l-armi baqgħu jizviluppaw u saru tant aktar komdi, precizi, effiċjenti u qerrieda...

B'hekk illum il-"kaċċatur" johroġ armat b'xi żewġ snietier ta' b'ghaxra kkragati t-tnejn u b'cinturini u kaxxi nburgati bl-iskrataċ: jispara u joqtol salt Huttaf (li lanqas jigbru), u jmur lura d-dar jiekol l-imqarrun fil-forn. U jekk ma trid x, irid ibellagħhielna li din l-attività tiegħu hija haġa tradizzjonali.

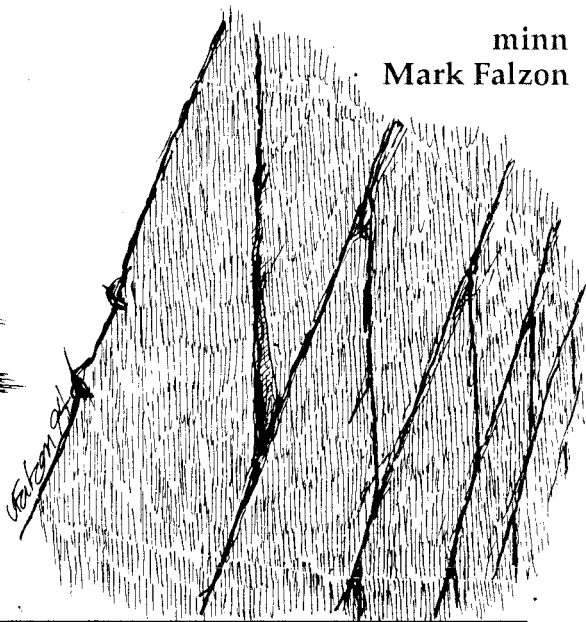
Sewwa għidti, Rosette: il-kaċċa illum mhix hliet qtil bla htija u bla bżonn.

L-Editor

Il-Kudirross Iswed

minn
Mark Falzon

Aktar ma nosservaw in-natura, aktar nindunaw kif kull hlejqa hija adattata ghal ambjent partikolari: dan l-ambjent jissejjah il-habitat tal-hlejqa. Jekk niflu sew insibu li l-ghixien ta' kull animal jew pjanta huwa minsuġ mal-habitat. B'hekk meta neqirdu l-ambjent naturali, hafna minn dawn il-hlejjaq jonqsu jew jispiċċaw.

B'xorti tajba dan mhux dejjem jiġri. Hemm xi speċi li kapaċi jadattaw ruhhom għall-ambjent ġdid li johloq il-bniedem: fost l-ghasafar insibu l-Ghammiel tal-Bejt jew l-Isturnell, nghidu ahna. Ghasfur iehor li jhobb jghix qalb il-bini hu l-Kudirross Iswed, ghasfur daqs Pitirross. Il-Kudirross Iswed ma jbejjitx f'Malta, iżda narawh hawn bejn Ottubru u Marzu. F'dawn ix-xhur l-Ewropa tkun kiesha sew u għalhekk hafna ghasafar jiġu fostna fejn il-klima hi aktar fietla.

Għalkemm ma' l-ewwel daqqa t'ghajn dan l-ghasfur m'ghandux xi lwien li jolqtu, harsa mill-qrib turina d-dahar, ras u żaqq griżi skuri u d-dendb ahmar. Ġieli naraw ukoll xi Kudirross Iswed li jkun iswed tuta b'żewġ dbabar bojod fuq il-ġwienah: dan ikun raġel adult (nghidu "xih"), li dejjem hu isbah min-nisa u l-irġiel iżghar.

Il-Kudirross Iswed issibu kullimkien hlief fejn is-siġar huma folti hafna. L-aktar li jhobb, iżda, huma rdumijiet, barrieri, għub ta' widien, swar u bini. Billi gżiritna mhix nieqsa minn dan il-habitat, il-Kudirross Iswed hu komuni u huwa

Malti: Kudirross Iswed
Ingliz: Black Redstart
Latin: *Phoenicurus ochruros*

wiehed mill-ghasafar li nistghu nosservaw fit-triq tagħna, fil-bitha jew fuq il-bejt. Jekk naghmlu "bird table" - xkaffa żghira fuq lasta fil-ġnien (jew bitha) b'xi żbib jew frak tal-kejk - żgur li jżurna ta' spiss u nkunu nistghu nitpaxxew narawh jifli u jnaqqar mill-kumdità ta' darna. Niehdu gost ahna u jiehu gost il-Kudirross Iswed li b'hekk isib post fejn jiekol u jistrieħ f' dawn ix-xhur li jafu jkunu iebsa.

Għandna napprezzaw dawn l-ghasafar li għażlu li jghixu magħna, fil-ġungla ta' bjuet u erjals tat-televixin. Iżda m'ghandniex ninsew li hemm hafna oħrajn li jehtieġu ambjent differenti - il-kampanja. Biex nibqgħu ngawdu dawn il-hlejjaq irridu nibzghu għall-kampanja li wara kolloxx hi parti importanti ta' hajjitna wkoll!

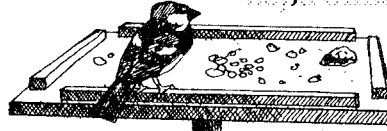
Dan l-artiklu wasliina mill-Amerka fejn bħalissa l-habib tagħna Mark Falzon qiegħed jistudja! Grazzi Mark tal-perseveranza tiegħek
L-Editor

kraft

kraft

kraft

Lejla ohra Kraft bhalma kellna f'Mejju!
JabbaDabbaDooooo!
Dawk li ġew jiftakruha żgur,
speċjalment dawk li kaxkru
xi haġa lura d-dar.

Fost affarijiet ohra din id-darba
se naghmlu birdtables,
li fil-harifa u fix-xitwa jkunu idejali
ghal go xi gnien jew bitha
(imbaghad nispejgawlkom...)
Ejjew hawdu, qasqsu, itwu,
wahhlu, sammru maghna!!!
Xi haġa x'wiehed inaqgar
ikun hemm ukoll!

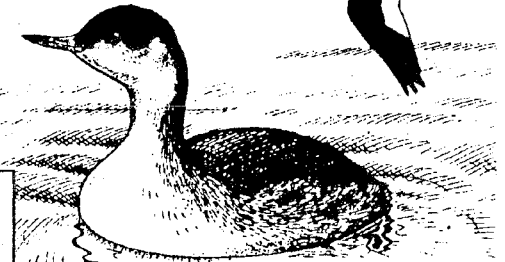

Data: 18 Novembru - Huttaf kollha!!
Hin: 6.00pm
Post: Istitut Kattoliku (jew 5.45pm hdejn tal-halib)
Prezz: 75ċ (fil-bieb)
Min ikun irid jixtri bird table jimla l-formola t'hawn taht
u jibghatha qabel it-12 ta' Novembru.

Ghall-Ghadira...

Issa li ghamlet koċċ xita sew, ir-riserva ta' l-Ghadira terga' tiehu l-hajja
u jergghu jibdedw jiffaċċaw l-ghasafar (ghadha kemm waslitilna l-ahbar li niżel
fjamingu). L-ambjent f' din ir-riserva huwa fil-biċċa l-kbira bur salmastru (bl-
Ingliz saltmarsh). Dat-tip ta' ambjent jigbed lej b'mod speċjali ghasafar tal-
plajja, jigifieri dawk li jhobbu jhufu max-xtut ramlin jew imtajna, munqarhom
diehel u hiereġ fl-art ifittex u
jlelef dud u insetti... U ahna
sejrin naraw x'inhuma dawn
l-ghasafar...

Dati: 27 Novembru - Huttaf ta' Fuq
4 Diċembru - Huttaf ta' Isfel
Niltaqghu: Hdejn tal-Halib, Bieb il-Belt
Hin: 8.00am Lura l-Belt: 1.00pm

Blonġun Sekond
Black-necked Grebe

Paaaarty!!

Data: 21 Diċembru - Huttaf Kollha
Hin: 6.30pm
Post: Skola Primarja Furjana
Prezz: Lm1.50ċ (fil-bieb)

...Unaturalment, bhal kull tmiem
is-sena, il-famuż party tal-
Milied! Briju, loghob, ikel,
xorb, kuluri, rigali, daqq,
żfin, ċajt... Imsomma l-
atmosfera tas-soltu, li tant
Huttaf ma jimmissjawha
b'xejn (u żguuuuur li ma
jtilfuhix!!! Mela qis li lanqas
int ma titlifha!! See you!!

Dik il-bird table irridha...!

Iva rridha. Jiena se nattendi l-Lejla Kraft tat-18 ta' Novembru, u rrid ukoll nordna wahda mill-
birdtables li se naghmlu. Għalbekk qiegħed nibghallek b'Lm1.50ċ bolli godda tal-5ċ biex nibbukjali
wahda. Grazzi. Jiena jisimni _____
noqghod _____ u l-membership number tiegħi huwa _____

ART GALLERY

Tinqala' ghat-tpingija?

Ibagħtilna xoghlok, u ngibuhulek fil-Huttafa.
Tużax kulur, u uża karta (mhux kartonċin).
Ibghat ukoll ismek, l-età u x'inhu l-annimal
jew pjanta li tkun pingejt.

Il-Pitirross

*Darba jien kont qiegħed nghannti
F'sigra niexfa f'nofs ta' wied.
Fil-pront nara tifel riesaq
Bi trabokk ta' żewġ xibkiel.*

*Lejb ittajjart sabiex niġġieled
Faqqa', nqbadt u kont se nmut.
Għalxejn jiena bdejt inpespes
U nitolbu għall-ajjut.*

*Issa jien ninsab go gaggja
U minn hemm ma nobroġ qatt.
Jien webilt il-habs għal għomri
Qisni kont qtilt lil xi badd.*

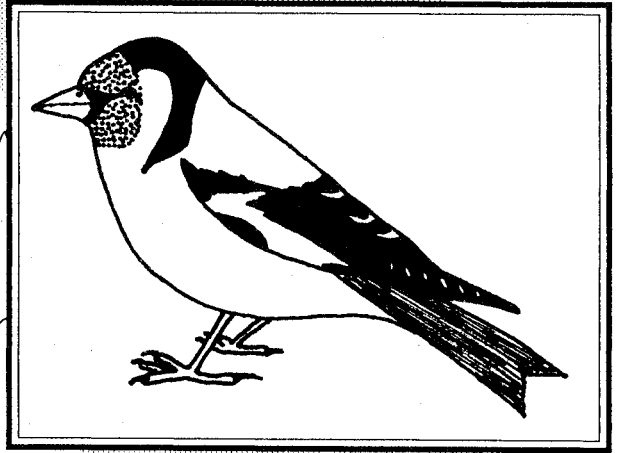
*Nitolbok biex thenn għalija
U nittajjar erga' hallini.
Nitolbok qiegħed bil-hntena
Il-libertà erga' aghtini.*

*Jekk titlaqni nibqa' nafulek
U rigal jiena nagħtik,
Għaliex meta nkun qed nghannti
Inkun qed nitlob għalik.*

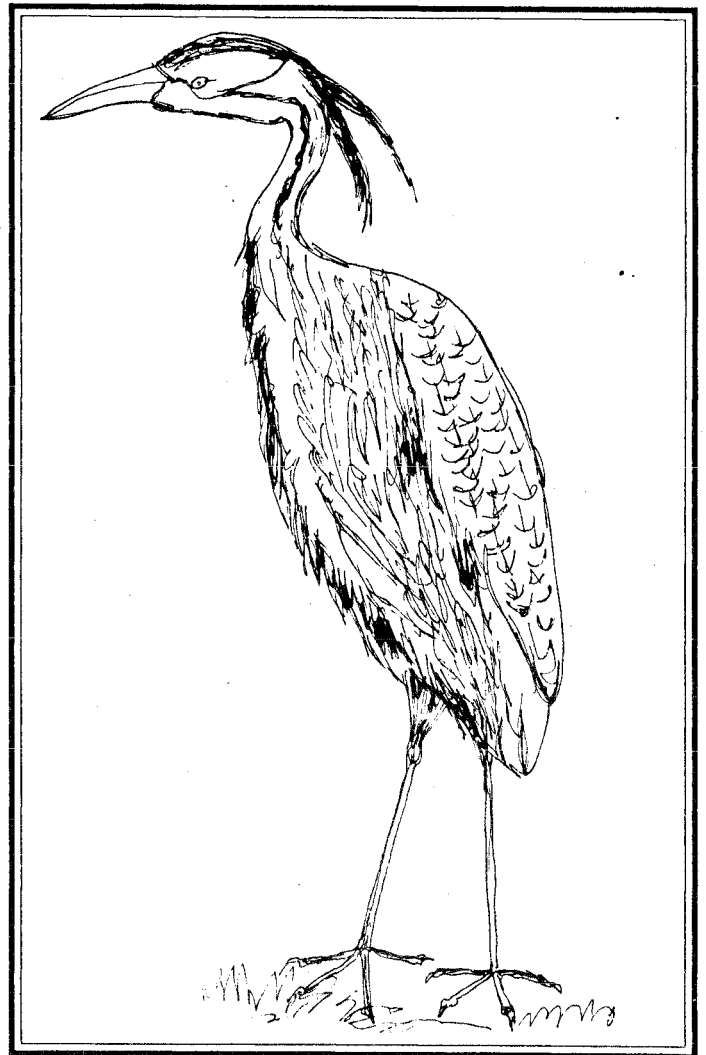
*Għalhekk nitolbok thenn għalija
U tibqax lili tross.
Inti bielek, ebles lili*

*Dejjem tiegħek,
Il-Pitirross.*

Din il-poeżija bagħathielna
Brian Mercieca

Gardell minn David Aloisio

*Russett Griż minn Joseph Ferro
(11-il sena)*

Par Avian

Par Avian

Nov-Diċ 1994 - IL-Huttafa

L-RSPB (Royal Society for the Protection of Birds) hija ghaqda Ingliża għall-ħarsien ta' l-għasafar, bħalma hija l-MOS f'Malta. Bħalna, l-RSPB għandha klabb għall-membri żgħar. Dan il-klabb jismu YOC (Young Ornithologists' Club).

Il-YOC għadha kemm harġet bil-PAR AVIAN. Din hija skema fejn tfal u żgħażaġh (-18yrs) minn madwar id-dinja kollha li huma interessati fin-natura jiktbu lil xulxin. Għalhekk hija skema ta' "green penfriends". Bla dubju hafna minnkom il-Huttaf se toġġobkom din l-ideja. Hudu dan iċ-ċans biex tagħmlu hbieb ambjentali minn xi pajjiż imbiegħed, tghallmu dwar in-natura ta' pajjiżi oħra, dwar problemi ambjentali differenti minn tagħna. U fl-istess hin aghmlu hbieb godda. Imlew din il-formola (jew aħjar fotokopja tagħha biex ma tgharrqux il-magazin) u ibaghtuha f'dan l-indirizz:

Par Avian - YOC
The Lodge - Sandy
Bedfordshire SG19 2DL
United Kingdom

Name: _____

Address: _____

Country: MALTA

Age: _____

I am a girl boy (tick box)

Interests: _____

My penfriend should be a boy
a girl
I don't mind

Do you speak/write any language other than English: _____

Please send a recent photograph of yourself if you can. You should hear from us within 6 weeks. We will try to match you with another young person with similar interests. We'll send your address to your penfriend and theirs to you. Then it's for you to get to know each other - and that's the fun of it.

Il-Huttafa is the bimonthly magazine of Klabb Huttaf the junior section of MOS

Dahhal Membru Gdid

Offerta speċjali

Dahhal membru ġdid mal-Huttaf u naghtuk sett ta' erba' posters bil-kulur dwar l-annimali u l-pjanti ta' Malta. Sewwa smajt: erba' posters mimlijin rettili, mammiferi, fjuri eċċ.

Imla dil-formola u ibgħatha lil: Dahhal Membru Ġdid, Klabb Huttaf MOS, POBox498 Valletta CMR 01

Ibghatli dawġ il-posters issa stess!!!

Iva, għadni kemm dahhalt membru ġdid! Jiena jisimni _____

In-numru tal-membership tiegħi huwa Dawn li ġejjin huma d-dettalji tal-membru l-ġdid/a li dahhalt jiena.

Isem u Kunjom: _____

Indirizz: _____

Data tat-twelid:

jum	xahar	sena
<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>

 Telefon: _____

Ma' dil-formola għandek issib b'lira bolli (mhux użati) tal-5ċ jew ċekk/postal order ta' Lm1.